

Bombitz Attila

A látható és a láthatatlan

Kovács Lajos pályaképe és irodalmi hagyatéka

Kovács Lajos 1949. november 3-án született Piliscsabán, 2017. október 9-én hunyt el Dorogon. Író, költő, szerkesztő, iskolateremtő pedagógus, helytörténész. Szüleit a cseh-szlovák–magyar lakosságcsere során kitelepítik a mai szlovákiai Kürtből Piliscsabára. 1956-ban költözik szüleiivel Dorogra. Alap- és középfokú iskoláit Dorogon és Esztergomban végzi. 1972-ben köt házasságot Felker Klárával. Három gyermekük születik, Kovács Klára (1975), Kovács Tamás (1978) és Kovács Bence (1992). Esztergomban 1971-ben tanítói, Pécsen 1978-ban magyar nyelv és irodalom szakos általános iskolai tanári, Szegeden 2001-ben közoktatás-vezetői diplomát szerez. 1971 és 1973 között Vasdinnyepusztán, 1973 és 1976 között Perkátán, 1976 és 1982 között Tát-Kertvárosban, 1982-től 2011-ig, nyugdíjba vonulásáig a dorogi Zrínyi Ilona Általános Iskolában tanít, amelynek 1990-től 2010-ig igazgatója, 2010-től 2011-ig címzetes igazgatója.

Közéleti személyiségként és kultúraközvetítőként számos országos, Komárom-Esztergom megyei és Dorog városi kulturális és oktatási szakmai műhelynek, szervezetnek és társadalmi intézménynek tagja, kezdeményezője, munkatársa. A Magyar Írószövetség megyei titkára (1988–2000), a megyei Irodalomtörténeti Társaság elnöke (1995–2000). Kurátora a Kernstok Károly Művészeti Közalapítványnak (1991–2010) és a megyei Közoktatásért Közalapítványnak (1995–2005). Elnöke a megyei Pedagógiai Társaságnak (2005–2008) és a Honismereti Egyesületnek (2007-től haláláig). Szerkesztője és szerzője a Komárom-Esztergom Megyei *Művészeti Műhelynek* (1987–1988), a szegedi *Kincskereső* gyermekirodalmi folyóiratnak (1985–1995), a tatabányai *Új Forrásnak* (1988–2010), munkatársa és gyerekirodalom-kritikusa az *Új Könyvpiacnak* (2007–2013). Alapítója, titkára, 2010-től elnöke a Dorog Város Barátai Egyesületnek. 1990 és 2006 között Dorog Város Képviselő-testületének a tagja. 1993-ban Pécsi L. Dániellel és Szalai Ferencsel kezdeményezője a „Mebékélés Napja” (május 9.) városi ünnepnek. Alapító szerkesztője a *Közhírré Tétetik Dorogon* városi lapnak, Solymár Judittal írója és szerkesztője a *Dorogi lexikonnak* (2000, 2008). Legfontosabb helytörténetési vívmánya a *Dorogi Füzetek* életre keltése, melynek indulásától, 1990-től szerkesztője. A *Dorogi Füzetek* 54 kötetében társszerzőivel feldolgozza és kiadja Dorog és közvetlen környéke kultúrtörténetét, annak minden lényeges ipari, gazdasági, földrajzi, művészeti, vagy éppen sporthoz kapcsolódó mozzanatát.

Pedagógiai munkásságának elismerését fémjelzi, hogy 2011-ben elsőként kapja meg a „Mester és tanítványa” díjat, 2015-ben pedig „Bonis Bona – A nemzet tehetségeiért” díjjal jutalmazták. 2011-ben elnyeri a Komárom-Esztergom megyei Príma Primissima közönségdíjat (írói, szerkesztői munkásságáért), 2012-ben a Komárom-Esztergom Megyéért díjat (pedagógiai, helytörténeti munkásságért). Dorog városáért tett érdemei elismeréseképpen többek között a Dorogiak Dorogért emlékplakettben (2000), Pro Urbe díjban (2009) és Dorog Városa díszpolgári címben részesül (2017). Legfontosabb díjai, elismerései irodalmi tevékenységéért: *Kincskereső* novellapályázata, 3. díj (1978); Móra Ferenc Könyvkiadó novellapályázata, különdíj (1980); Művelődési Minisztérium Móricz

Zsigmond-ösztöndíja (1980); A *Mozgó Világ* regénypályázata, 3. díj (1980); *Új Forrás* Nívódíja (1981); Komárom megye alkotói ösztöndíja (1985); Kisködmön-díj (a *Kincskereső* szerkesztői munkájáért, 1990); Kisködmön-díj (a *Kincskereső* gyermekfolyóirat 20 éves jubileuma alkalmából, 1994); 1956-os irodalmi pályázat, 1. díj (Dorog, 2006); Jókai-pályázat, arany díszoklevél (Komárom, 2007); Dorog Város 25 éves – 25 év művészete pályázat, 1. díj (2009).

Megrögzött gyerekírónak tartja magát, Baka Istvánnak a *Kincskereső* 1984. novemberi számában megjelent beszélgetésükben mondja: „*Hűségem az iskolához, a tanításhoz két okra vezethető vissza. Az első a fontosabb: nekem szenvedélyem volt, és ma is az, a tanítás. Illetve inkább úgy mondom: az iskola. Ebben a közegben tudom csak elképzelni az életemet, mert mindig is szükségem volt az emberek közelségére, s különösen az őszinte közösségek vonzottak mindig. A gyerekek pedig – amíg el nem romlanak – őszinte emberek. A másik ok már kicsit prózaibb: mindig tartottam attól, hogy elzárkózzam a világ elől, és csak írással foglalkozzam. Azt hiszem, ezzel az elzárkózással azonnal kifogyyna belőlem a szusz, elfogyyna a mondanivalóm, enélkül pedig írni nem lehet.*” Hat gyerekkönyve jelenik meg a Móra Kiadó és az Új Forrás Könyvek gondozásában: *Nyolcadikba jární áprilisi tréfa* (1981), *Megmarad a meseház* (1984), *Ez mind az én kutyabajom* (1987), *Anyák napján szeretettel apának* (1990), *Raadásnap a szupersztárok cirkuszában* (1994), *Fülbemászó mesék* (1998). Nagyobbaknak szóló könyveiben beleérzéssel és kellő iróniával ábrázolja a kamaszkor családi, iskolai és társas krízishelyzeteit. Kisebbeknek írott könyveiben a gyermeki, mesés nézőpont és a hétköznapok valósága között fantáziadús humorral teremt átjárást. Dankó József a *Pedagógusok arcképcsarnokában* (Debrecen, 2018) a következőképpen értékeli e szemléletmódot: „*Műveiben elkerülte a gyermekekhez való leereszkedés csapdáját, és a gyermekek világát a maga összetettségében tudta ábrázolni, ahogy az igazán jó pedagógus tud közelíteni tanítványához.*” Nyelvi játékoságának és a valóságot meseien átitató látásmódjának köszönhetően az 1980-as évek gyermek- és ifjúsági irodalmában újító erővel és szándékkal lép fel Bálint Ágnes, Békés Pál, Csukás István, Janikovszky Éva, Lázár Ervin, Marék Veronika, Nagy Katalin, Nógrádi Gábor, Simai Mihály mellett. Gyermekirodalmi közvetítő szerepet is vállal: szerkesztője, rovatvezetője a Szegeden megjelenő országos *Kincskereső* folyóiratnak, melyben állandó szerzőként két évtized alatt sok más műfaj mellett harmincnál több kamasztörténetet publikál. Ír gyerekverset, folytatásos mesét a *Dörmögő Dömtörnek* (*Mesék rólam*, 1987), ovis történeteket az *Új Tükörnek* (1987–1988), Takács Verával ifjúsági filmforgatókönyvet a Magyar Televíziónak (*A Dongó órs pályát választ*, 1981), szerkeszt gyermekirodalmi antológiákat (*Tücsökvár*, 1989; *Te milyen majom vagy?*, 1992). Saját szépirodalmi munkái mellett fontosnak tartja a gyermekirodalom értő elemzését és értékelését: kritikái, tanulmányai a *Forrásban*, az *Irodalmi Szemlében*, az *Új Könyvpiacban* és az *Új Forrásban* jelennek meg. Külön érdeklődési területe gyerekkönyv és illusztráció kapcsolata, az erről szóló írásai az *Art Limesben* olvashatók. Könyved, stílusos nyelvezetével, érdeklődő nyitottságával folyamatosan példát mutat, hogyan lehet a jó szándékú és élményközpontú kritika segítségével áthidalni a magyar gyermekirodalom több évtizedes generációs és szakmai szakadékait. Életművének fontos részét képezik ezek az írások; többségük éppen abban az időszakban születnek, amikor úgy érzi, hogy a maga választotta minőségi mese és ifjúsági író műfajokkal kiszorul a folyamatosan változó, divatbizniszeknek felülő kulturális nyilvánosságból. Több pályatársához hasonlóan az egykor ismert és elismert gyerekíró az ezredforduló után nem talál kéziratának kiadót. Gyermekirodalmi elhivatottságát mégsem adja fel. Kéziratai között, számítógépe fájljaiban gyerekkönyveinek immáron posztumusz felfedezésre váró másik fele található: mesekönyvek és mesejátékok, kamaszregények és folytatásos ifjúsági regények.

Irodalmi munkásságát az ezerkilencszázhetvenes években versekkel és elbeszélésekkel kezdi. Verseit a Komárom-Esztergom Megyei *Dolgozók Lapjában* kezdi publikálni, majd bemutatják és közlik országos folyóiratok (*Életünk, Jelenkor, Napjaink, Új Forrás*). Költészetének természeti és gondolati-közéleti képalkotására hatással vannak a korszak meghatározó élő és klasszikus szerzői, József Attila, Juhász Ferenc, Nagy László, később Buda Ferenc, Nagy Gáspár, Oravecz Imre és Utassy József. Két költőbarát, Vaderna József és Baka István versírásával folyamatosan párbeszédet folytat. Kalász Márton 1977-ben, az *Új Forrásban* méltatja: „Kovács Lajos verseiben épp az lepheti meg az olvasót, s válthatja ki szimpátiáját, hogy mindjárt kezdetben megértette a lényegét – egy költői lét gerince csakis az alkat; minden bekövetkező ráépül. Így érthette el, hogy átmeneti borzasság, fölényes hidegség helyett máris képes legyen saját hangjának kialakításán dolgozni.” Az akkori elismerő szavak mellett és annak ellenére sem, hogy a hetvenes és a nyolcvanas években rendszeres folyóiratbeli versek mellett megyei és országos antológiákban egyaránt szerepel (*Többesszámban*, 1971; *Érlelő*, 1974; *Az ember énekei*, 1975; *Magyar költők versei Bartók Béláról*, 1981), nem jut első kötethez. Hogy ennek a szépírói „láthatatlanságnak” oka a kiadói közöny, a belső bizonytalanság, vagy a szerteágazóan gazdag életút témérdek munkálkodását inkább életfeladatnak vállaló attitűd, döntés volt-e, nehezen felfejthető. A kilencvenes évektől verset ritkán publikál, legtöbbjük kéziratban és elektronikus formában maradt ránk. Három nagyobb „verseskönyv” rekonstruálható a költői hagyatékából. Két költőbarátjának, Vaderna Józsefnek, majd Baka Istvánnak egyazon évben (1995) bekövetkezett halála készített versírásra: a saját kézzel írott verses füzet, melyet Klára lányának ajánl, a *Kézírtos új versek, 1995–96* címet viseli. A két irányból olvasható könyv felnőtt és gyerekversciklusokat választ el egymástól. További ihletforrás egy görögországi családi út, melynek lírai hozama egy háromsorosokból álló versciklus (*Görög utószezon*, 2003). Utolsó munkafájljai tudatos rendezés és szerkesztés eredményeképpen a 2006 és 2008, illetve a 2013 és 2015 között írott verseit tartalmazzzák; ezek a már betegségének és halálközelségének dokumentumai és pseudo-filozofikus megfogalmazásai költészetére jellemző, hol sötét és súlyos, hol játékos és ironikus stílusregiszterben.

A vers mellett prózaíróként is folyamatosan jelen van az irodalmi közéletben. Első elbeszélései az *Életünkben*, a *Mozgó Világban*, az *Új Forrásban* jelentek meg. Korszakjellemező kisprózájának két fontos erőssége a szociális érzékenység és a nyelvi játékoság. A *Színes fotó egy tízéves találkozóról* (1977), a *Magunknak ajánlom* (1978), a *Tini hívja Postagalambot* (1980), a *Babbéri Gáspár gusztusa* (1980), az *Érintetlenek* (1985) és a *Felfüggesztve életre ítéltetünk* (1989) című elbeszélések ironikus, néha groteszk láttelepet nyújtanak a hetvenes évekbeli magyarországi vidék valóságáról, a periférikus és központosított társadalmi rétegzettségéről, a lázongó szubkultúrákról és a szürkeeminenciás belesimulásról, valamint e szegregációk nyelvi állapotairól. Verseihez hasonlóan elbeszélései sem állnak össze köteté, mellyel megmérettethetné magát pályatársai hasonló kaliberű megjelenéseivel. Ennek ellenére prózai stílusgyakorlatait később is folytatja, melyek közül kiemelkednek Örkény István egyperceseinek abszurdjaira hajazó magyar történelmi álgesztagyűjteménye, a *Geszta Hungarikum*, valamint a dorogi születésű, Rauscher György festő életét megelevenítő, múlt század eleji hangulatot teremtő *...és kilépnek a platánok árnyékából* című novellája (*Kavicsok. Örkény nyomában*, 2005; *Jókai-díj*, 2007; *Belépő. Dorogi irodalmi almanach*, 2009). A kilencvenes évek elején a regény műfajához fordul, családjá származásának és a maga eszmélkedésének történetét tervezi megírni. Az évtizedeken át hordott családregényből életében egy fejezet jelenik meg *Megteremtjük a nagyapám-képet* címmel az Ács Margit és Szokolczay Lajos által szerkesztett *Hófűvás szagát* (1993) antológiában. Folyamatosan dolgozik a nagyregényén, ha befejezni azt nem is tudja. Az irodalmi hagyatékából előkerült nyolc fejezet a negyvenes évek csehszlovák–magyar lakossági cseréjének háttéréből meséli el a

nagyszülők és a szülők történetét, piliscsabai gyerekkorát és dorogi fiatalágát, főiskolás és katonaviselt kalandjait szimultán, időváltó elbeszélői módszerrel, melynek segítségével kirajzolódik az emlékező – az eseményekhez distanciával forduló – reflektált fejlődéstörténete. A *Hosszúra nyúlt árnyékaink* című további „talált” elbeszélés, melyet Virág Jenő közlése szerint az *Esztergomi Helikon* számára készít elő publikálásra 1990 körül (és amely kiadvány végül nem jelenik meg), a regény további, időben későbbi részét képezheti. Az elbeszélésben ugyanaz az egyes szám első személyű, távolságtartó elbeszélői magatartás a meghatározó, mint a regényfejezetekben; a mindkét szövegcsoportban előforduló szereplők 1989-es rendszerváltás kontextusában idéződnek meg. Ezzel a regénytöredék egésze laza, de egymáshoz tartozó fejezetekben mintegy félszáz év magán- és közösségi történelmet fogja össze. De csak feltételezéseink lehetnek arról, hogyan és meddig mélyült volna tovább ez az erősen reáliákra építő, szociális érzékenységgű, a személyest a közösségi múlttal folyamatosan dialogizáló család- és származástörténet.

Valószínűleg nem véletlen, hogy irodalmának egésze, minden műfaja, legyen az vers, mese, kamasztörténet, ifjúsági regény, elbeszélés, rövidtörténet, családrege, mind problémacentrikus és valamilyen – direkt vagy áttételes módon – a személyes, de közérdekű tapasztalatot rögzíti, múlt és jelen összefüggését vizsgálja, egymásra hatásukat elemzi. Választott szakmája, a tanárság, az irodalom és kultúra szeretete, közvetítése különösen gazdag, már-már zavarba ejtően több műfajú alkotó egyéniséggé avatja. Ezzel a páratlan tulajdonságával amellet, hogy országos hírnevet ifjúsági íróként szerez, közvetlen lakóhelye, Dorog és környéke valamint megyéje, Esztergom-Komárom megye legavatottabb kultúrtörténeti ismerőjévé lett. Nem véletlen az a kettősség sem, hogy két kulturális lapnál, a szegedi *Kincskereső*nél és a tatabányai *Új Forrás*nál érzi magát leginkább otthon, utóbbinál évtizedeken át „valóságrovat”-vezetőként. Monostori Imre, az *Új Forrás* egykori főszerkesztője *Levélhozta és más történetek* (2019) című könyvében idézi meg együttműködésüket: „Ma úgy látom: az általam megismert alkotói teljesítményeit tekintve elsősorban kritikus, ifjúsági író és helytörténész volt ő. És nem is akármilyen egyik szakmai területen sem.”

A látható életmű továbbépült – konzekvensen és minden műfajában, láthatatlanul. Az itt közölt írások ennek a szerzői életműnek az örök műfajait reprezentálják: a verset, a családtörténetet és a mesét – a láthatatlanból láthatóvá téve néhány pillanatot. Mindegyikük számítógépen talált fájlok alapján kerültek rendezésre, szerkesztésre és publikálásra: a versek a 2013–2015 közötti utolsó versek közül származnak, az *Átizzadt nagymama-ingek* a tervezett regény második fejezetét alkotja, az *Egyesében három* pedig Kovács Lajos üde és színes MeseVilágának végtelen fonálát gombolyítja tovább.